

НАУЧНИ РАД И КРИТЕРИЈУМИ ЊЕГОВОГ ВРЕДНОВАЊА

Сажетак: У раду се анализира историјат примене критеријума за вредновање резултата научног рада на универзитетима у Србији, критика постојећих критеријума, нарочито са становишта неопходности разграничавања начина вредновања научних резултата појединих група наука, као и примери друштвено нежељених последица које је примена тих критеријума производила.

У другом делу рада елаборира се теза да хијерахијски модел организовања научног система, за коме се координација, односно управљање, врши из центра (на глобалном и националном нивоу), доводи до промене у разумевању циљева, предмета и метода научног истраживања, али и до промена у људском менталитету и друштвеној организацији.

Кључне речи: научноистраживачки рад, научни часописи, глобализација, хегемона култура

Увод

Научници, мудраци или занесењаци су, током дуге историје људског постојања, константно акумулирали корпус знања. Наука се, од периода просветитељства, углавном поистоветила са истином - дошло је до занемаривања других аспеката човекове духовности и до бескомпромисне елиминације тзв. ненаучног погледа на свет, што се, до данашњих дана одражава на фрагментацију и партикуларизацију људског живота. Али, тек откривањем и формулисањем метода научноистраживачког рада на западноевропским универзитетима у 19. веку, аматерски научни рад езотерика, генијалаца или случајно откриће, бивају замењени систематским, професионалним радом. Научни рад постаје сигурнији, извеснији а његово напредовање се убрзава све до данашњег «експоненцијалног раста» науке. Док су научници зависили од мецена, поклоника науке и њихове добре воље, сматрало се да нема потребе за «спољашњим» квантификовањем резултата њиховог рада. Нов приступ научноистраживачком раду, односно потреба сталног научног напретка, у окружењу новог, индустријског друштва, које се директно раз-

вијало на научно-технолошким достигнућима, условљавају потребу његовог систематског финансирања, а то значи и критеријума по којима би се финансирање вршило. Промена околности бављења науком утицала је не само на неуједначени развој наука, односно фаворизовање појединих научних области, а занемаривање других, већ и на прилагођавање научних погледа у складу са носиоцима друштвене односно финансијске моћи и друштвено етаблираном структуром мисли.

Тридесетих година 19. века у Србији је већина становништва била неписмена, и није се могла ни наслутити велика експанзија науке која ће се догодити пар деценија касније. Да ли је узрок томе била интелектуална енергија која се вековима конзервирала у народу, да би, за кратко време, изнедрила велики број даровитих, вредних људи, или долазак на власт државника који су, премда полуписмени и необразовани, имали склоност да на европским универзитетима образују даровите младе људи и подстичу њихове активности у Србији, не може се поуздано закључити. Новостворена интелектуална елита, пуна националног заноса, енергије и креативности, створила је темељне научне и културне институције и остваривала задовољавајућу комуникацију са европском научном и културном јавношћу.

У 19. веку научници окупљени у Друштву српске словесности и Српском ученом друштву сматрали су да треба развијати «националне науке», а не оне од којих земља нема непосредне корисности, па су у Србији подстицана геолошка (цртане су географске карте), метеоролошка (вршена су метеоролошка мерења), биолошка (ботаничка и зоолошка) истраживања, а занемаривана су фундаментална истраживања. Од «ненационалних» наука, најпре се развијала хемија, 70-их година 19. века, а тек доцније и спорадично физика, математика, астрономија. Одговор на питање зашто се у неке науке више улагало и зашто су се оне развијале и диференцирале брже од других треба тражити првенствено у друштвеној атмосфери и политичкој вољи, која се може илустровати и примером тестаментарног писма Јосифа Панчића (1814-1888), упућеног, пред крај његовог живота, у фебруару 1888, члановима Друштва српске словесности, којима им поручује да се усмере «на оне науке које се Српства и Јужног Словенства, а нарочито земаља Балканског полуострва тичу».

Упркос томе, преовлађује став да су природне науке достигле виши степен развоја од друштвених јер су утврдиле и регистровале већи број научних закона. Такође, број објављених научних радова из Србије у престижним међународним часописима је, посматрано у периоду последње деценије, вишеструко већи из области природних, медицинских и техничко-технолошких наука, него из области друштвених наука, и бележи већи раст¹. Један од

¹ Пораст броја објављених научних радова, по оцени Сајенс Воча (Science Watch), а по мерилима Томсон Ројтерс листе, у 2010. и 2011. години, нарочито је забележен у биологији, хемији, клиничкој медицини, рачунарским наукама, наукама о материјалима, математици, инжењерству, наукама, фармакологији и токсикологији и физици. Извор: «Политика» 24. јануар 2011. год. Захваљујући, првенствено научним резултатима из области ових наука, број

разлога лежи у потреби знатно већих улагања у истраживања, али понекад и у утицају идеологије на смену парадигми на пољу друштвених наука. У одређеним друштвено историјским периодима у појединим земљама (у тоталитарним режимима Совјетске Русије, Кине за време «културне револуције», Вајмарске Републике...) спроводила се политизација и идеологизација читавих научних дисциплина.

Од научника, односно запослених на универзитетима и научним институтима, све до краја Другог светског рата очекивало се да се предано баве научним радом у виду позива, животне мисије, али и друштвене одговорности, па се није вршило вредновање, односно квантификовање њиховог рада.

Време после Другог светског рата у Србији је обележила нагла индустријализација, рађена по узору на СССР, али непримерена нашој земљи. Међутим, у том периоду се стварала и наука, и то по тзв. мобилизацијском моделу, веома интензивним темпом, уз велики радни елан и дисциплину. Финансирање је било стихијно, према жељама и одлукама политичке елите и у функцији инситуционалног контролисања развоја науке. Изузетним напором научника, остваривани су научни резултати уз скромна финансијска улагања. Након што је почетни ентузијазам створен након ослобађања земље почео да сплашњава, даровити млади људи су нерадо прихватили слабо плаћене послове на факултетима, а истовремено су на факултете, по директиви, упућивани научни медиокритети, без сколоности ка научном усавршавању. Успостављана је егалитарна култура, чија је последица била очигледан отпор и ароганција према науци и према људима од којих се очекивало да постану «елита знања» и буду носиоци друштвених промена. Тај однос према интелектуалној елити (али и положају науке у друштву) упорно се, систематски и на свим нивоима, негује и данас. «Централизовање науке» значило је и да је вредновање научних резултата, добијање стипендија, додељивање признања и похвала научницима, било под пресудном игноренцијом власти. Оваква социјално-културна и политичка средина утицала је процес «одлива мозгова», који је последње две деценије додатно поспешен економским сиромаштвом². На системске промене које би зауставиле процес «одлива мозгова», као и континуиран процес урушавања знања и науке, чекаће и нека наредна поколења. Одлив мозгова присутан је не само у земљама транзиције, већ је и читава Европа усмерена на формирање стратегија које би, у глобалној утакмици, Европу афирмисала као простор истраживања и науке и зауставиле одлив мозгова у САД. У данашње време, када су физичке границе међу државама крајње релативизоване, на квалитативне промене на универзитетима у Србији утицала би и промена односа према научној дијаспори. Када би суревњивост на универзитету уступила

научних радова објављених у међународно признатим часописима је од 194 у 2009. години нарастао на 239. у 2010. години.

² Србија је 2010. издвајала 0.3% бруто домаћег производа у науку, док је за 2011. најављено двоструко веће издвајање од 0,65%. Једино је у периоду од 1970-1980. године држава улагала значајна материјална средства у науку.

место уважавању и неговању како старе, тако и нове дијаспоре, одржавању заједничке комуникације и рад на заједничким пројектима, убрзала би се не само трансформација научних институција већ и друштвени прогрес.

Критеријуми за вредновање научног рада научника у Србији

Развој универзитетског образовног и научног система друге половине 20. века указао је на неопходност промена које би довеле до веће ефикасности система организације, како би он одговорио захтевима модерног друштвеног развоја. Такође, промењена је и друштвена атмосфера, па је у савременом, плутократском друштву, у којем је сваки сегмент друштва у крајњој линији вреднован новцем, и наука скренула са своје релативне аутономије и своју хуманистичку позицију (потраге за срећом и благостањем) и ставила се у службу профита³. Зато су, крајем 20. века и у Србији, по угледу на западни модел вредновања научног рада (тзв. «међународни стандарди»), уведени формални (сматра се и објективни) критеријуми за вредновање научног рада, а у њиховој основи је – новац (одређивање плата запосленима од стране Министарства науке).

Критеријуми за вредновање научног рада су неопходни из следећих разлога:

- самовредновање научног рада је друштвено нецелисходно (у супротном омогућава се научна пасивност, корупција, непотизам, утицај партијских и других кланова, односно кооптацијски начин кадровске репродукције)
- одсуство прецизних критеријума ствара злоупотребе (нпр. научно безвредни докторати)
- објављују се научно безвредни радови у научно безвредним часописима
- пракса «фингирања» бављења научним радом
- научна неактивност (духовна инертност)
- бирократска организација рада нужно производи своје принципе рада и своје структуре (процес бирократизације у целој Европи ојачан је имплементацијом Болоњског процеса).

Критеријуми за вредновање резултата научног рада примењују се:

- приликом стицања академских звања (доктората)
- приликом напредовања у служби (избора у звања)
- учествовања на научним пројектима

³ Парадокс дерационализације и комерцијализације науке, као и манипулације њоме, најочигледније је изражен кроз медицинску науку, и то кроз финансирање научних истраживања, као и кроз наплату резултата истраживања. У вез с тим је констатација: «некада је медицина тражила лек за болест, а данас она тражи болест за лек».

С обзиром на то да се (поред патента, уређаја...) основни резултат научног рада своди на објављивање у научном часопису, успостављени су критеријуми (који се перманентно модификују) који се односе на пребројавање публикованих радова. Овај критеријум је превасходно прилагођен природним и техничким наукама. Друштвене и хуманистичке науке, с обзиром на индивидуалан (чешће него тимски) карактер научног рада, дају предност и монографијама и зборницима радова. Уосталом, у свету не постоји ниједан часопис у области «arts and humanities» са импакт фактором, а с друге стране, за србистику (српска историја, језик и књижевност) требало би да најважнији буде онај часопис који излази у Србији и да у тој области наша академска заједница одређује импакт фактор страним научницима, а не обрнуто.

Поред тога, као критеријум се сматра и цитиратност рада («citation index»), и вреднијим и значајнијим сматра се рад који се чита у стручним круговима, него онај на који се не обраћа пажња. Цитираност се по правилу квантификује бројем цитата једног рада или бројем цитата свих радова једног аутора. У Србији се критеријум цитираности мало или нимало не примењује, а ако се примењује, још увек се то чини формално.

Како би се квалитативно разграничила вредност научног рада, тадашњи министар науке Душан Каназир је, средином 90-тих година, увео разграничавање домаћих од међународних часописа по броју поена које носе. Рад објављен у реномираном међународном часопису (часопису са Impact factorom) пролази «уско сито» оцена и стандарда, нарочито ако су их поставили анонимни рецензенти, па се сматра да је његов научни допринос већи. Од 2004. године држава је, посредством мера Министарства науке, наградила 20% научника, разврстајући их у три категорије (I, II и III), а 2005-6. године је категоризацију научника разврстала у 8 категорија (од А1, А2, А3 до Б1, Б2, Б3, Б4 и Б5).

Међутим, увођење мерила и критеријума истовремено доводи до отпора и изналажења паралелних стратегија и начина за њихово извртање, обезвређивање или кршење. Тако се у појединим академским (еснафским) круговима појавила теза да је објављивање у иностраним часописима непатриотски чин, одосно да би требало дати предност објављивању у домаћим часописима, и то «из патриотских разлога». На основу уставне одредбе, Законом о високом образовању уведена је обавеза извођења наставе на српском језику и коришћења ћириличног писма. Ова одредба би требало да се односи само на административну кореспонденцију, али на неким универзитетима и научним институцијама подразумева и обавезу објављивања научних радова, књига и доктората на ћириличном писму. Израда доктората нужно на ћириличном писму не само да спутава избор страних научника у састав комисија за одбрану већ смањује «видљивост» научног рада, онемогућава међународну промоцију и верификацију научних резултата које докторат садржи.

Треба подсетити да је у ранијем периоду преовладало схватање да докторат не сме да садржи објављене радове кандидата, или, тачније, да ос-

новни резултати доктората не смеју да буди предходно публиковани, већ, евентуално, по обављеној одбрани. Овај критеријум је промењен, па је данас препорука Националног савета за високо образовање да је услов за одбрану доктората обављивање најмање једног научног рада (из оквира докторске тезе) у часопису са импакт фактором, а на неким факултетима и универзитетима је потребно објавити три научна рада.

У покушају системског тражења меродавног начина вредновања научног рада, долазило је и до парадоксалних ситуација. Тако су у једном периоду руководиоци научних институција имали надлежност да врше вредновање часописа у којима своје радове објављују научни радници запослени у њиховој институцији, као и часописа који се издају у њиховој институцији. Поједине научно-образовне институције су своје, домаће научне часописе, тренутно проглашавале за међународне⁴. Појава произвољног вредновања часописа, условила је потребу успостављања научних одбора за оцену вредности (домаћих и «домаћих међународних») часописа.

У нежељене последице вредновања резултата научног рада према броју објављених радова спадају и:

- објављивање кратких научних радова («цепане» радова)
- повећавање броја коаутора⁵ (формално и често потпуно незаслужено, тзв. буразерско дописивање коаутора)
- вишеструко објављивање истог (сличног) рада.

Критеријуми за вредновања научног рада које Министарство прописује и спроводи временом се мењају, у зависности од научних стандарда у окружењу, ставова академске заједнице или њеног утицајног дела, политичких утицаја, еснафског духа који провејава кроз све сегменте рада универзитета ...

У савременом друштву неолибералног капитализма постоји интенција да се «стимулише објављивање радова који се могу применити у пракси, реализовати у привреди или који могу бити претворени у производе који би се комерцијализовали, нарочито у иностранству». Савремена политичка елита је уклопљена у капиталистички (неолиберални) систем организације рада и у њиховој сфери интересовања није развој академских процеса. Зато се на нивоу власти не проблематизује питање могућности или сврсисходности комерцијализације науке и имплементирања корпоративистичког система на универзитете (што је нарочито тешко применљиво на област друштвених и хуманистичких наука).

Оваква стратегија је својеврсни *contradictio in adjecto*, јер самоникла логика развијања тзв. корисног и примењивог знања не може далекосежно да повећа продуктивност капитала, али такође не може ни да досегне до про-

⁴ Таква пракса се правдала паролом: «Ко не цени себе, ни други га неће ценити»

⁵ Пример повећања броја коаутора радова у часопису «Journal of the American Chemical Society» у периоду 1900. године, 1950. године и 2000. године

1900. година	Просек - 1,36
1950. год.	Просек - 2,88
2000. год.	Просек - 4,00

цвата националне науке нити целисходног програма приведних и друштвених процеса. Она не коинцидира само са кризом веровања у науку и прогрес, већ говори и о одуству далекосежне визије државног развоја. Само власт која није сигурна у своју будућност улаже превасходно у пројекте који доносе брзу добит. Пре или касније, то ће државу учинити преносником канонизованог знања светског капитала.

«Живимо у време религије мерљивости» изјавио је историчар Тибор Варади, пишући о реформи школства⁶. Инсистирање на што објективнијим критеријумима за вреновање резултата рада научника не само да треба да подстакне компетитицију у научном свету, већ и да осигура пропулзивност научних институција, односно да елиминише оне који нису довољно кадри за бављење науком. Оцена вредности научног рада пребројавањем научничких публикованих радова, посебно у реномираним научним часописима, јесте потребан, али да ли и довољан услов за оцену квалитета његовог рада? Категоризовање научника на начин који одређују бирократске структуре сужава њихов маневарски простор и научне раднике претвара у пуке «скупљаче бодова». Ту се крије и опасност да мерила постану важнија од онога што се мери. Статистика, као и увек, много открива, али најважније скрива. О статусу наука (и научника) потребно је говорити мимо званичних (међународних) листа, јер једнообразним библиометријским (сциентистичким) мерилима креира се «прокустрова постеља» у коју треба да се сместе све научне области.

Тај проблем се првенствено односи на неопходност разгачивања начина вредновања природних/математичких/техничких наука од друштвених и хуманистичких наука. Њихов начин у услови рада су битно различити. За прве је од кључне важности да држе корак са иностранством, да буду у току са актуелном светским трендовима и реагују на њих, иначе застаревају. У хуманистици то правило не важи – радови написани пре нове ере, у прошлом веку или у средњем веку једнако су актуелни данас као и кад су били написани. Ови радови не застаревају. Зато је у овим научним областима примеренији (и у академским круговима цењенији) систематски, дуготрајан рад на књизи, него објављивање у часопису. Постоје одређене научне области (попут националне историје, етнологије, културологије, лексикографије...) које су релевантне за националну науку, али за њима нема међународног интереса, па се не објављују у међународним, високободованим, часописима.

Као епilog анализе успостављања и примене различитих критеријума за вредновање научног рада научника ваљало би закључити да било који успостављени критеријум, не само у Србији већ било где на свету, има своје лоше стране и могућност злоупотребе. Нпр. оцена вредности научног рада према часопису у којем је објављен не узима у обзир вредност научног резултата, самог по себи. Другим речима, занемарује чињеницу да научно квалитетан рад

⁶ «О мерљивости, о мери – и о школама», у новинама «Република» бр. 512-515 од 01. 11. 2011, стр. 13-20.

може да буде објављен у «слабо рангираном» часопису, и обрнуто.

Критеријуми за вредновање научног рада без обзира на то колики се степен објективности њима обезбеђује, увек су посредовани културом, историјом и друштвеним контекстом. Адекватно вредновање научног рада (било да је у питању пребројавање објављених радова у часописима, критеријум цитираности радова или неки други) се не може вршити на кратак рок.⁷ Другим речима, потребан је временски размак од макар 50 година како би резултати научног рада добили објективну потврду да представљају истински научни допринос. Да би научни рад имао универзално вредновање, потребно је да се наука отргне из канџи профита и да, у складу инхерентним принципима, у хијерархији постављених циљева, на највише лествице постави унапређење сигурности, хармоније и благостања на планети (односно да постоји интересовање за развијање ове функције науке). Ипак, треба истаћи и да успех не прати оне научнике који пасивно чекају «боља времена» за своја (фундаментална) истраживања, већ оне који стално настоје да успоставе дијалог са носиоцима политичке и економске моћи и увере их у неопходност улагања у њихова (фундаментална) истраживања у циљу развоја државе и друштва.

Наука и глобализација

Епистемолошки простор сваког времена и сваке друштвене заједнице гради се унутар институција (институционализованог знања) и владајућег дискурса. Пошто развоја науке у модерном друштву нема без огромних финансијских улагања, елите моћи које контролишу путеве новца и политичких интереса, стварају и одржавају доминацију одговарајуће друштвено-научне епистемологије, односно погледа на свет. Тако је, кроз доминацију капитала, и наука постала ресурс у друштвено-политичкој и економској добити; инструмент за ширење и убрзавање процеса глобализације и стварање монопола центара крупног капитала (као што су то у капитализму биле економија и политика). Зато релевантан дискурс обухвата и питања о томе ко одређује вредност знања, ко управља дистрибуцијом знања и како се оно користи (политичке, социјалне, етичке импликације знања и научних истраживања).

Свака научна заједница налаже увођење конвенције и ауторитета као доминантног критерија истине, који посеже за средствима као што су вредновање или компаративна интерпретација (премда се, истовремено, од науке очекује да има и еманципаторску вредност у смислу критичког мишљења и критичког преиспитивања). Капиталистички друштвени систем је, по Антонију Грамшију, друштвеном теоретичару марксистичке провенијенције⁸,

⁷ Илустративан пример су астрономске теорије Милутина Миланковића.

⁸ У истраживању нове историјске конфигурације друштвене моћи (и знања) и значајних друштвених проблема данашњице потребно је да се из архива извуку неке напречац одбачене теорије које су своје упориште црпили у марксизму, и њихов категоријални апарат, као што је, нпр. појам културне хегемоније.

ауторитет и контролу одржавао не само преко економског и репресивног политичког апарата, већ кроз хегемону културу у којој су све буржоаске вредности постале «здраворазумске» вредности целог друштва. Знање које се конструисало и институционализовало унутар датог епистемолошког простора утицало је на то да се развија «култура пристајања» и већински слојеви грађанског друштва идентификовали су се и учествовали у одржавању постојећег система. Планетарни процеси глобализације, путем циркулације транснационалног капитала, воде све гушћем сплету међусобних односа и све тешњој међузависности међу државама. Овај процес је моторна снага модернизације друштва (у смислу техничких иновација, повећања продуктивности), али његов доминантни карактер није првенствено демократске природе, већ је то, у највећој мери, пуки интерес, прагматична логика неолибералног тржишта. Процес глобализације је организован на хијерархијском моделу, али се унутар њега не користи репресивни апарат (војска, полиција), већ се успоставља «хегемона култура», као доминација вредносних концепата и културних модела западних култура (ЕУ и Америке). Подржавајући тезу о хегемонијској глобализацији, Имануел Валерштајн, историчар и политички филозоф, сматра да глобална култура бива обликована интересима земаља Запада, те да она преко неправедног система политичких подела води до постојања културолошких разлика међу државама. Зато је у анализу вредновања научног рада научника и научних институција потребно укључити и комуникативне везе дате културе са њеним друштвеним окружењем. Прогресивни процес европеизације и американизације култура, код народа «са периферије» или «полу-периферије» намеће потребу за њеним прихватањем, чак и као супститута властите, уз истовремено развијање осећања ниже вредности у односу на доминантно митологизовану Европу и Северну Америку. Оваква ситуација може водити двома крајностима. Прва води брзом, некритичном прихватању продуката култура «центра», без утемељења у сопственој традицији и историјској коњукутури, чији је основ развој економије, односно стицање профита. Друга крајност води затварању у област домаћих архаичних топоса и стварању езотеричног програма сопственог духовног развоја, често креирајући митску стварност. Тежња ка формулисању алтернативних теорија које би парирале доминантним принципима природно-научног образовања и истраживања водила би затварању у атаквистичко и реакционално национално својатање. Да би спречили отуђење младих од правих «националних вредности», поједини званичници Министарства просвете Републике Србије својевремено су били спремни да се обрачунају чак и са Дарвиновом теоријом еволуције. Орејентишући се ка креирању свести о разликама, културне заједнице могу да крену путем удаљавања од сарадње са другим друштвима, а то ствара ситуацију међусобне изолације која је не-одржива и *de facto* немогућа у савременом свету. И један и други концепт воде учвршћивању постојећих структура моћи и удаљавају од идеала критичког приступа.

Према мишљењу социолошкиње Марине Благојевић⁹, глобализација која долази из једног центра, своју идеологију и интересе пласира из њега, наравно, у своју корист. Земље «центра» поседују монопол над концептом друштвеног «развоја» и процесом „вестернизације“ не само да остварују доминацију културног модела западних култура, већ се истовремено одвија и процес инсталације подобних режима у земљама «периферије» и «полу-периферије» и одржава патронат и регулација над њима. Овим политичким инструментима утиче се на слабљење националних држава и националних идентитета у неразвијеним земљама, како би „европска елита“ истовремено ојачала централизацију свог економског и политичког система, са седиштем у Бриселу. Економски неразвијене земље, земље «периферије» и «полу-периферије» не остварују свој статус *per se*, већ свој политички значај и релевантност у највећој мери остварују у односу на постигнути степен приближавања Европској унији и укључивања у ЕУ дискурс. Постоје бројни примери о друштвеној «невидљивости» научних резултата и других остварења из земаља «полу-периферије», исто као што има и примера да европски научни доприноси немају довољан и потребан одјек у (северно)америчким истраживачким круговима, али у јавности не постоје или нису познате студије о њима, већ су и даље на нивоу феномена.

Као што актуелна глобализација функционише тако што земље „центра“ усисавају остатак света у своје хијерархије, тако и транзицијске земље успостављају своје локалне хијерархије по начелу центар – периферија (унутрашњост), чија је основна функција такође у прибављању профита, као и у остваривању патроната и регулације. Градови и општине из унутрашњости интериоризују маргинализованост, подређеност, стратегију прилагођавања и удвориштва „центрима моћи“, негују однос зависности и пресликавања у процесу популационе, економске, политичке, културне и медијске метрополизиције земље. На тај начин не само што се утиче на обликовање, већ се успоставља и контрола локалних хијерархија, а то центрима моћи обезбеђује хегемонистичку позицију и патерналистичку „мисију“ која се огледа у „поправљању“ укуса, вредности и понашања становника и системског уређења земаља «полу-периферије» и становника из унутрашњости. Растуће неједнакости и идеологија подређености моћи, како унутар држава, тако и на глобалном нивоу, постају ефекти и трајно обележје глобализације.

Као што је, у коегзистенцији научних теорија, знање произведено у земљама «полу-периферије» инфериорно и другоразредно по значају и интересовању у односу на знање из земаља „центра“, тако и теоријски дискурс који се подстиче у „унутрашњости“ своју релевантност остварује у трансмисији са темама које производе центри моћи у метрополи. Та политика се спроводи и преко ресорних министарстава, која одређују приоритете за финансирање научноистраживачких и издавачких пројеката, академски туризам, пирпадање разним организацијама које окупљају центре моћи...

⁹ Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд

Финансирањем одређених пројеката, научници као учесници пројеката настоје да избегавају контраверзне теме и закључке, нарочито оне који су критични према државној власти, односно финансијеру, и тако постају део владајуће матрице. Када је рад државне управе у првенственој мери обликован политичким (партијским) интересима „из центра“, уместо јавним интересима, унутар културне матрице ауторитарног друштва и недовољно институционализованог система (као што је случај са Србијом), не само да је спутана конкуренција која би довела до профилисања квалитета, већ се оставља веома мало простора за било какве развојне промене¹⁰. Зато су се импулси за промене генерисали управо у земљама «центра», а протест у САД-у, октобра 2011, који се одржавао под паролом «Окупирај Вол Стрит» је као ехо одјекнуо широм планете. Овај покрет, као реакција грађанске јавности на глобалне односе у којима доминирају егзистеницијална несигурност, хијерархија као организациони модел и принуда и контрола у свим сегментима друштва, добио је израз и у студентским демонстрацијама на Филолошком и Филозофском факултету у Београду, у октобру и новембру 2011. Овај протест представља један у низу протеста који су, након 2000. године (након слома режима Слободана Милошевића) организовани на универзитетима у Србији, као и на универзитетима широм Европе, а који су уперени против образовне политике која, у духу неолибералног тржишта, води приватизацији и комерцијализацији образовања. Током блокаде Филолошког факултета у Београду, поред захтева социјалне природе, организована је и алтернативна настава која је указивала на одређене друштвене и научноистраживачке теме чије разматрање изостаје у наставним програмима и јавном дискурсу. Премда Болоњски процес промовише промену у приступу образовању у високошколским институцијама, у правцу већег утицаја студената на програм курикулума и сам наставни процес, универзитети у Србији су тек од 2005. увели системски концепт студентске евалуације, али се он превасходно односи на оцену педагошког рада наставника од стране студената, а она се добија путем анкетног истраживања.

Другоразредни однос према знању произведеном у земљама периферије и полу-периферије (и «унутрашњости» унутар тих земаља), као и занемаривање улоге образовања и науке у усмеравању друштвеног развоја, утичу не само на низак статус научних институција, већ и њихову друштвену

¹⁰ На конференцији «Важност међународних професионалних квалификација», одржаној 20. октобра 2011. у Београду, министар рада и социјалне политике Расим Љајић, изјавио је да су реформе у Србији пропале јер није било стручних људи који би економске, политичке, друштвене и културне реформе спровеле на прави начин. Истакао је да у текстилној индустрији земља заостаје 35 година, у машинској 34 године, у индустрији грађевинског материјала 30 година, у хемијској индустрији 28 година, у прехранбеној 27 година, фармацеутској 21 годину. У сенци ових разматрања отвара се питање како пронаћи и лоцирати «тачке отпора», односно социјалну и политичку алтернативу у односу на дати систем у Србији, и глобално, када научним институцијама, па самим тим, и знању које производе, недостаје критичка оштрица, недогматско рефлектовање актуелних процеса и догађаја, визура мењања стварности.

«невидљивост». Уосталом, Министарство науке Републике Србије је у априлу 2011. постало и фактички «невидљиво» припајањем Министратву просвете. Током периода друштвене трансформације Србије, не само да се није развијала активна интеракција између власти и научника, већ ни комуникација између науке и друштва. Однос државе према науци огледа се и у чињеници да у Србији нису установљене националне награде и признања којима би се афирмисали истакнути научни прегаоци али истовремено и сама струка, академска заједница и научноистраживачка делатност уопште¹¹.

Наука је у свим историјским периодима и током свих друштвено-политичких система опстајала и понекад показивала задивљујућу виталност у прилогађавању разним идеологијама и неповољним друштвеним околностима. Ни једној држави није успело да заустави научни прогрес, нити да научна истраживања одвоји од токова светске науке. У контексту актуелних глобализацијских процеса потребно је утицати на сензибилисање научне и клатурне јавности у правцу разоткривања и превазилажења осећаја научне периферије и научне и културне инфериорности (а значајан и незаобилазан аспект тог процеса јесте и разумевање полне дискриминације и манипулативног односа према природи).

Иако глобализација представља прави лавиринт неспоразума, опречности и неразумевања, за научну и културну политику једне земље не само да није целисходно већ реално није ни могуће супротстављати се глобалним процесима. Потребно је пажљиво и што успешније пратити њихов развој, брзо реаговати на њих, нарочито у области усвајања нових технологија и стратегија, али и укључивати се у стварање глобалних процеса и интереса неолибералног света, уз развијање стратегија управљања процесима глобализације и креирања равноправних одговора на неке њене процесе и последице. Исто тако, унутар друштвеног система, од међусобних односа између државне регулативе и финансирања научних истраживања, као и учешћу академске заједнице у одређивању субјеката те финансијске подршке и праваца токова научног развоја, зависиће не само развој науке већ и успешност друштвених реформи и национални напредак.

¹¹ Награда АВНОЈ-а, као највише државно признање у претходној Југославији (уставнољена је 1964. и додељивана је до 1989) свега неколико пута је додељена научницима. Национални савет за научни и технички развој Републике Србије је 2009. године, на основу Закона о научно- истраживачкој делатности, донео одлуку да се за 8 научника додели награда «заслужни научник», национално признање за допринос науци, али је Министарство науке ту одлуку укинуло.

Lela Vujošević, Ivan Gutman

EVALUATION THE RESULTS OF SCIENTIFIC WORK OF SCIENTIST AT UNIVERSITIES IN SERBIA

Summary: The paper analyzes the history of the application of criteria for evaluating the results of scientific work at universities in Serbia, the critique of existing criteria, especially from the point of demarcation necessity of assessment of scientific results of specific groups of sciences, as well as examples of socially undesirable consequences that the application of these criteria produced.

The second part elaborates the thesis that the hierarchical model of organizing the scientific system, where the coordination of the management is done centrally (at the global and national levels) leads to changes in understanding the goals, objects and methods of scientific research, but also changes in the human mentality and social organization.

Keywords: scientific research, scientific journals, globalization, hegemonic culture